

KONSULTĒŠANAS UN PSIHOTERAPIJAS

TEORIJA UN PRAKSE

ZVAIGZNE ABC

150 (075.4)
Ko 563

KONSULTĒŠANAS UN PSIHOTERAPIJAS TEORIJA UN PRAKSE

Monogrāfiju publicēšanai ieteikusi Latvijas Universitātes Pedagoģijas zinātniskā institūta Zinātnes padome (2015. gada 10. decembra sēdes protokols Nr. 2015/3, lēmums Nr. 1).

Recenzenti:

Juris Dragūns, Ph.D., Dr.h.c.
Natālija Ivanova, Dr. psych.
Aleksejs Ruža, Dr. psych.

Autoru kolektīva vadītāja:

Kristīne Mārtinsona, Dr. psych., Rīgas Stradiņa universitāte

Zinātniskās redaktores:

Ieva Bite, Dr. psych., Latvijas Universitāte
Kristīne Mārtinsona, Dr. psych., Rīgas Stradiņa universitāte
Velga Sudraba, Dr. med., Rīgas Stradiņa universitāte

Vāka attēls © GraphicStock, Todd Arena fotogrāfija

Apgāda vadītāja *VIJA KILBLOKA*

Aigara Truhina vāka dizains un zīmējumi

Projekta vadītāja *Meldra Āboliņa*

Literārā redaktore *Elīna Vanaga*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010.

Red. nr. R-285.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs, kura sagatavošanā ieguldīts liels radošais darbs un finanšu līdzekļi. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Ieva Bite, Kristīne Mārtinsona, Velga Sudraba, 2016

© Ginta Ratniece, Indra Majore-Dūšele, Guna Berga, Iveta Vitola, Baiba Purvīce, Sandra Mihailova, Solvita Vektēre, Irēna Goluba, Anita Pilēna, Diāna Zande, Ilona Krone, Maruta Freimane, Ingrida Indāne, Gatis Lidums, Sandis Ratnieks, Viktorija Perepjolkina, Ervīns Čukurs, 2016

© Izdevums, literārā apdare, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2016
ISBN 978-9934-0-6247-6

SATURS

Priekšvārds	15
Izmantotā literatūra	21
Monogrāfijas mērķis, saturs, struktūra un lietošana.....	22

1. daļa. IEVADA JAUTĀJUMI .....

27

Psihoterapijas attīstība un organizācijas principi

Eiropā un Latvijā Ginta Ratniece	27
Ievada jautājumi	27
Psihoterapija mūsdienu Eiropā	30
Psihoterapija Latvijā	32
Glosārijs	35
Jautājumi	36
Izmantotā literatūra 36 Resursi internetā 36	

Ētiskie apsvērumi konsultēšanā un psihoterapijā

Indra Majore-Dūšele	37
Ievada jautājumi	37
Ētiskās domāšanas veidi.....	37
Ētikas principi	39
Ētisku lēmumu pieņemšanas modeļi.....	45
Glosārijs	49
Jautājumi	50
Izmantotā literatūra 50	

Konsultanta un psihoterapeita personība

Indra Majore-Dūšele, Kristīne Mārtinsons	52
Ievada jautājumi	52
Konsultanta personības iezīmju ietekme uz konsultēšanas un psihoterapijas procesa efektivitāti: pētījumu rezultāti	52
Sevis izmantošana konsultēšanā.....	54
Konsultanta personīgā terapija	56
Konsultanta personība un terapeitiskās attiecības neirozinātnes gaismā	58
Rūpes par sevi	60
Glosārijs	61
Jautājumi	62
Izmantotā literatūra 62	

Supervīzija profesionālajā darbībā <i>Kristīne Mārtinsone,</i> <i>Indra Majore-Dūšele</i>	65
levada jautājumi	65
Supervīzijas veidi	66
Supervīzijas funkcijas	70
Supervīzija, konsultēšana un psihoterapija:	
kopīgais un atšķirīgais	71
Glosārijs	73
Jautājumi	74
Izmantotā literatūra	74

2. daļa. KONSULTĒŠANA UN PSIHOTERAPIJA: PIEEJAS, VIRZIENI, METODES .....

PSIHOANALĪZE UN PSIHODINAMISKĀ PĪEJA	77
Ievads <i>Velga Sudraba</i>	77
Psihoanalītiskā terapija <i>Velga Sudraba</i>	79
Izveides konteksts: īss vēsturisks apskats	79
Pamata koncepti	80
Psihiskais determinisms un psihe līmeņi	80
Personības strukturālais modelis	81
Psihoseksuālās attīstības stadijas	84
Attīstību traucējošie šķēršļi	88
Trauksme 88 Psihes aizsargmehānismi 89	
Terapijas process	92
Izvērtēšanas sesijas	92
Diagnostika 92 Mērķi un kontrakts 93	
Terapeitiskais process	94
Pārnese 94 Pretpārnese 95 Terapeitiskā alianse 96	
Pretestība 97	
Izmantojamās intervences	98
Klarifikācija 98 Interpretācijas 98 Konfrontācija 99	
Darbs ar sapņiem 99 Brīvās asociācijas 100	
Terapeitiskā darba ilustrācija: <i>Annas gadījums</i>	101
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	104
Mūsdienu tendences	105
Situācija Latvijā	105
Glosārijs	107
Jautājumi	109
Izmantotā literatūra 109 Ieteicamie avoti 112	

Objektu attiecību pieeja <i>Velga Sudraba</i>	113
Izveides konteksts: īss vēsturisks apskats	113
Pamata teorijas	115
Melānijas Kleinas ieguldījums	115
Viljama Fērbērna devums.....	117
Donalda Vinikota ieguldījums	118
Margareta Mālere un objektu attiecības	119
Heinca Kohuta teorija	120
Džons Boulbijs, Mērija Einsvērta un piesaistes teorija	122
Objektu attiecību teorijas turpmākā attīstība: Oto Kernbergs.....	126
Terapijas process	126
Izvērtēšana, personības funkcionēšanas līmeņi	126
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	134
Izmantojamās intervences	136
Pielietojums: indikācijas, kontrindikācijas, efektivitāte	137
Mūsdienu tendences	138
Tēva loma.....	138
Mentalizācija	139
Situācija Latvijā	141
Glosārijs	142
Jautājumi	143
Izmantotā literatūra 144 Ieteicamie avoti 146	
Analītiskā terapija <i>Guna Berga</i>	147
Izveides konteksts	147
Pamata koncepti	149
Ego, apziņa.....	149
Apziņas funkcionālie tipi	151
Kompleksi.....	152
Bezapziņa	153
Persona	154
Ēna	155
Anima, Animuss	155
Patība.....	157
Individuācija	157
Terapijas process	159
Izvērtēšana	159
Mērķi.....	159
Terapijas metodes	160
Pārnese, pretpārnese 160 Sapņu analīze 162	
Amplifikācija, asociācijas 163 Pasaku analīze 164	
Aktīvā iztēlošanās 164 Smilšu spēle 164	
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	165

SATURS

Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	167
Mūsdienu tendences	168
Situācija Latvijā	169
Glosārijs	169
Jautājumi	171
Izmantotā literatūra 171 Ieteicamie avoti 172	
Resursi internetā 172	
Individuālpsiholoģija Iveta Vītola	173
Izveides konteksts, personības	173
Alfrēds Ādlers	174
Rūdolfs Dreikurss	175
Pamata filozofiskās nostādnes	176
Cilvēka daba ir sociāli orientēta	176
Holisms	177
Kreativitāte un pašnoteikšanās	177
Cilvēka rīcība ir uz mērķi orientēta	178
Subjektivitāte	178
Pamata koncepti	179
Mazvērtības izjūta, kompensācijas mehānisms	179
Sociālā interese jeb kopības izjūta	179
Dzīves stils, privātā loģika	180
Galvenie dzīves uzdevumi	181
Iedrošinājums	182
Terapijas process	183
Mērķi	183
Terapeitiskās attiecības	183
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums	184
Pielietojums: iespējas, ieguldījums, ierobežojumi	188
Mūsdienu tendences	190
Situācija Latvijā	191
Glosārijs	192
Jautājumi	193
Izmantotā literatūra 193 Resursi internetā 194	
HUMĀNISTISKI EKSISTENCIĀLĀ PIEEJA	195
Ievads Baiba Purvīce	195
Uz klientu centrētā psihoterapija Sandra Mihailova	196
Izveides konteksts	196
Ieskats Karla Rodžersa biogrāfijā	196
Pamata koncepti	199
Aktualizācijas tieksme un pašaktualizācija	199

Pilnvērtīgi funkcionējoša personība	200
Pieredzes lauks	201
Patība un Es koncepcija.....	201
Terapijas process	204
Procesa struktūra.....	204
Izvērtēšana.....	204
Mērķi.....	205
Terapijas metodes.....	206
Psihoterapeitiskās attiecības.....	206
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	208
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	211
Mūsdienu tendences	213
Glosārijs	216
Jautājumi	217

Izmantotā literatūra 217 Ieteicamie avoti 220

Eksistenciālā terapija Ieva Bite, Baiba Purvīce	221
Izveides konteksts	221
Galvenie principi.....	221
Izcelsmes avots – eksistenciālā filozofija	223
Pamata teorijas	224
Daseinanalīze	224
Viktors Frankls un logoterapija	226
Eksistenciāli humānistiskā skola ASV.....	227
Ronalds Leings.....	230
Terapijas process	231
Izvērtēšana.....	231
Mērķi.....	231
Terapijas metodes.....	232
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	233
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	236
Mūsdienu tendences: britu skola	237
Situācija Latvijā	240
Glosārijs	241
Jautājumi	242

Izmantotā literatūra 242 Resursi internetā 244

Gešaltterapija Solvita Vektore, Irēna Goluba	245
Izveides konteksts	245
Pamata filozofiskās nostādnes	246
Holisms un lauka teorija.....	247
Fenomenoloģija.....	247
Eksistenciālisms.....	248

Pamata koncepti	248
Organisms un vide, kontakta robeža starp organismu un vidi.....	248
Esības teorija un funkcijas	249
Kontakta cikls	250
Kontakta cikla pārtraukšanas mehānismi	251
Terapijas process	252
Mērķi.....	252
Izvērtējuma problēma	253
Dialogs.....	253
Terapijas metodes un geštalteksperiments.....	253
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	255
Sesija ar eksperimentu 255 Sesija ar sapni 258	
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	260
Mūsdienu tendences	261
Situācija Latvijā	261
Glosārijs	262
Jautājumi	265
Izmantotā literatūra 265 Resursi internetā 66	

Psihoorganiskā analīze Anita Pilēna, Sandra Mihailova	267
Izveides konteksts: vēsture un pirmavoti	267
Pamata koncepti	269
Psihiskās un somatiskās funkcionēšanas līmeņi	269
Trīs attiecību formas	270
Psihoorganiskais aplis.....	274
Vārda ķermenis.....	277
Primārā impulsa treniņš	278
Reālie un simboliskie tēli	280
Terapijas process	281
Mērķi.....	281
Terapijas metodes	281
Terapeitiskās attiecības 281 Organiskā pretpārnese 281	
Darbs ar ķermeni 283	
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	284
Pielietojums: devums, kritika, ierobežojumi	288
Mūsdienu tendences	289
Situācija Latvijā	290
Glosārijs	290
Jautājumi	292
Izmantotā literatūra 292 Resursi internetā 294	

Psihodrāma Velga Sudraba	295
Izveides konteksts: īss vēsturisks apskats	295
Pamata koncepti	297
Lomas un to attīstība ontogēnēzē.....	297
Lomu kategorijas.....	299
Spontanitāte, darbība, kreativitāte.....	300
Katarse	301
Tele	302
Insaits	302
Terapijas process	303
Instrumenti	303
Fāzes.....	305
Tehnikas.....	306
Terapeitiskie principi.....	308
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	310
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	316
Mūsdienu tendences	317
Situācija Latvijā	317
Glosārijs	318
Jautājumi	319

Izmantotā literatūra 319   Ieteicamie avoti 321

KOGNITĪVI BIHEIVIORĀLĀ PIEEJA	322
Ievads <i>leva Bite</i>	322
Biheiviorālā terapija Diāna Zande	323
Izveides konteksts	324
Pamata teorijas	325
Klasiskais nosacījums.....	325
Operantais nosacījums, pastiprinājums un sods	326
Sociālās iemācīšanās teorija.....	328
Kognitīvi biheiviorālā terapija.....	328
Terapijas process	329
Izvērtēšana.....	329
Mērķi.....	329
Terapeitiskās attiecības.....	329
Terapijas soļi.....	330
Terapijas metodes	331
Relaksācija 332 Ekspozīcija jeb pieradināšana 333	
Pašnovērošana 335 Patikamu aktivitāšu plānošana	
un uzvedības aktivizēšana 337	
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	337

Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	340
Mūsdienu tendences	340
Situācija Latvijā	341
Glosārijs	341
Jautājumi	343
Izmantotā literatūra	343
Kognitīvi biheiviorālā terapija Ilona Krone, Maruta Freimane	345
Izveides konteksts	345
Pamata koncepti, kognitīvais psihopatoloģijas skaidrojums	348
Terapijas process	351
Mērķis	351
Izvērtēšana un gadījuma formulēšana	351
Terapeitiskās attiecības	353
Terapijas struktūra	354
Intervences tehnikas	355
Automātisko domu identificēšana un modificēšana	356
Darbs ar pamatpārliecībām	358
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums	360
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	364
Mūsdienu tendences	367
Situācija Latvijā	367
Glosārijs	368
Jautājumi	368
Izmantotā literatūra	369
Kognitīvi biheiviorālās terapijas trešais vilnis	
<i>Ieva Bite, Indra Majore-Dūšele</i>	373
Apzinātībā balstīta psihoterapija	374
Pamata koncepti	376
Terapijas process	377
Dialektiskā biheiviorālā terapija	381
Pamata koncepti	381
Terapijas process	382
Terapijas metodes	383
Shēmu terapija	385
Pamata koncepti	385
Terapijas process	390
Terapijas stratēģijas	391
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	393
Situācija Latvijā	394
Glosārijs	395
Jautājumi	395
Izmantotā literatūra	396

TRANSPERSONĀLĀ PIEEJA <i>Ingrīda Indāne</i>	399
Izveides konteksts	399
Termina "transpersonāls" skaidrojums	400
Vēsture un pirmsākumi	400
Pamata koncepti	402
Terapijas process	405
Izvērtēšana un terapijas norise.....	405
Metodes un tehnikas	407
Holotropā elpošana	409
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	410
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	412
Mūsdienu tendences	414
Neirozinātne un pētījumi	414
Transpersonālā pieeja Eiropā.....	415
Situācija Latvijā	416
Glosārijs	417
Jautājumi	417
Izmantotā literatūra 418	Ieteicamie avoti 420
Resursi internetā 420	
SISTĒMISKĀ ĢIMENES PSIHOTERAPIJA <i>Gatis Līdums, Sandis Ratnieks</i>	421
Izveides konteksts	421
Pamata teorijas	425
Uz pieredzi orientētā ģimenes terapija	427
Stratēģiskā ģimenes terapija.....	428
Sistēmiski kibernetiskā ģimenes terapija	428
Sistēmiski konstruktīvā ģimenes terapija	429
Reflektējošā komanda	429
Kolaboratīvā terapija	430
Terapija kā dekonstrukcija.....	431
Īstermiņa terapija, orientēta uz risinājumu	432
Terapijas process	432
Intervences metodes un tehnikas.....	436
Orientēšanās uz resursiem 436	Problēmas eksternalizācija 437
Genogramma 438	Sistēmiskie un cirkulārie jautājumi 439
Lomu spēles un ģimenes skulptūras 440	
Terapeitiskā darba ilustrācija: Annas gadījums.....	441
Pielietojums: iespējas un ierobežojumi	443
Situācija Latvijā	443
Glosārijs	444
Jautājumi	445
Izmantotā literatūra	446

3. daļa. INTEGRATĪVI EKLEKTISKĀ PIEEJA

KONSULTĒŠANĀ UN PSIHOTERAPIJĀ <i>Kristīne Mārtinsone</i>	449
Izveides konteksts un nosacījumi	449
Ievada jautājumi	449
Integrācijas meklējumu nosacījumi konsultēšanā un psihoterapijā	450
Integrācija un eklektisms, to līmeņi	452
Tehniskais/sistemātiskais eklektisms	452
Kopīgo faktoru pieeja	453
Teorētiskā integrācija	454
Integratīvi eklektiskā pieeja	454
Eklektiskās un integratīvās pieejas salīdzinājums	455
Prognozes par konsultēšanas/psihoterapijas teorijas un prakses attīstību	456
Multikulturālā kompetence	456
Garīgo/reliģisko jautājumu integrācija konsultēšanā un psihoterapijā	458
Noslēguma vietā: integrācijas izaicinājums	458
Pielikums	460
Filozofiskās pamatnostādnes	460
Pamata koncepti.....	462
Terapijas process.....	465
Mērķi 465	
Konsultanta/psihoterapeita funkcijas un lomas 466	
Klienta/pacienta pieredze terapijā 467	
Attiecības starp konsultantu/psihoterapeitu un klientu/pacientu 468	
Terapeitiskās attiecības 469	
Tehniskie paņēmieni konsultēšanā/ psihoterapijā 471	
Konsultēšanas/psihoterapijas tehnikas 471	
Pielietojums	473
Devums	475
Ierobežojumi.....	477
Glosārijs	479
Jautājumi	480
Izmantotā literatūra 480	
Ieteicamie avoti 485	

4. daļa. KRĪZES INTERVENĒ *Ieva Bite, Ginta Ratniece*.....487

Jēdziana "krīze" skaidrojums	487
Krīzes intervence	488
Tūlītēja palīdzība pēc traumējošiem notikumiem.....	490
Pēctraumas stresa sindroms.....	491
Pašnāvības	494
Sēras un to pārvarēšana	496
Glosārijs	501
Izmantotā literatūra 501	

5. daļa. PASTORĀLĀ KONSULTĒŠANA <i>Gatis Līdums</i>	507
Izveides vēsturiskais konteksts	507
Ieskats pastorālās konsultēšanas izcelsmē	510
Teoloģiskie avoti	510
Garīguma avoti	512
Terminoloģijas jautājumi	513
Pamata koncepcijas	514
Mūsdienu tendences	517
<i>Imago Dei</i> integratīvais modelis	522
Dalītā integrācija	524
Reliģijas vieta psihoterapijas procesā	526
Situācija Latvijā	527
Glosārijs	529
Jautājumi	530
Izmantotā literatūra	530
6. daļa. PSIHOTERAPIJA UN NEIROZINĀTNE <i>Ilona Krone</i>	533
Ieskats konsultēšanas un atmiņas procesu neiropsiholoģijā	533
Galvenie galvas smadzeņu darbības principi un struktūras	534
Neiroplastiskums un pieredze	534
Galvas smadzeņu pusložu lateralizācija	536
Psihoterapijas kontekstā biežāk pieminētās galvas smadzeņu struktūras	537
Mandele 537 Hipokamps 537 Piers daivu prefrontālā garoza 539	
Bioloģiskie un kognitīvie faktori jaunas pieredzes apgūšanā psihoterapijas procesā	540
Atmiņas procesu neiropsiholoģija psihoterapijas kontekstā	542
Ilgttermiņa atmiņas veidi	543
Implicitā atmiņa 543 Eksplicitā atmiņa 543	
Atmiņas vai informācijas saglabāšanas un atgūšanas nepilnības	544
Viltus atmiņas	546
Spoguļneironi	548
Ieskats depresijas traucējumu konsultēšanas neiropsiholoģijā	551
Psihisko stāvokļu nosaukšana kā psihoterapijas tehnika	553
Emociju nosaukšanas neiropsiholoģiskais pamats	553
Dzimumatšķirību noteiktie faktori emociju atpazīšanā	554
Konsultēšanas/psihoterapijas procesa vadlīnijas	554
Glosārijs	556
Jautājumi	557
Izmantotā literatūra	558

7. daļa. PSIHOTERAPIJAS EFEKTIVĪTĀTE

<i>Viktorija Perepjolkina, Ervīns Čukurs</i>	561
Konsultēšanas un psihoterapijas iznākuma pētījumi	562
Konsultēšanas un psihoterapijas efektivitātes izpratnes divas pieejas.....	562
Konsultēšanas un psihoterapijas iznākuma izpētes un novērtēšanas instrumenti	563
Konsultēšanas, psihoterapijas un intervencu efektivitātes novērtēšanas pētījumu dizainu daudzveidība	565
Konsultēšanas un psihoterapijas iznākuma klīniskās nozīmības novērtēšana	565
Konsultēšanas un psihoterapijas procesa pētniecība	567
Konsultēšanas un psihoterapijas procesa izpētes un novērtēšanas populārākie instrumenti	568
Kvantitatīvās pētniecības pieejas ietvaros izmantojamie instrumenti	568
Kvalitatīvā pieeja konsultēšanas un psihoterapijas procesa pētījumos	573
Konsultēšanas un psihoterapijas efektivitāti ietekmējošo faktoru pētījumi	576
Uz pierādījumiem balstīta prakse	579
Glosārijs	584
Jautājumi	585
Izmantotā literatūra	585
Pielikums <i>Viktorija Perepjolkina</i>	592
Statistiskā pieeja konsultēšanas un psihoterapijas iznākuma klīniskās nozīmības novērtēšanā	592
Pirmā pieeja	595
Otrā pieeja	596
Trešā pieeja	597
Vingrinājums	598
Izmantotā literatūra	602
Par autoriem	605
Abstract	615
Personu rādītājs	617

Ikviens no mums laiku pa laikam sastopas ar grūtībām, problēmām, ikdienas stresu, pārmaiņām, krīzēm un izaicinājumiem. Mēs visi pazīstam brīžus, kad virknei problēmu neredzam nevienu risinājumu. Tāpat saskaramies ar situācijām, kurās vienai problēmai iespējami vairāki risinājumi un turpmāko dzīves gaitu lielā mērā nosaka viens vienīgs sarežģīts lēmums. Mēs zinām arī dažādus risinājumu meklēšanas ceļus, kas variē diapazonā no “padomāšu par to vienatnē” vai “parunāšu ar draugiem” līdz “nepieciešama profesionāla palīdzība”.

Profesionālu palīdzību mūsdienu Latvijā piedāvā palīdzošo profesiju pārstāvji, tostarp psihoterapeiti, psihologi, sociālie darbinieki, (karjeras) konsultanti, mentori, supervizori, t.s. koučinga speciālisti jeb izaugsmes veicinātāji, kristīgie padomdevēji u.c. Lai gan daudzi no viņiem izmanto sarunu kā galveno palīdzības sniegšanas instrumentu (veicot psiholoģiskas dabas intervenci), katram speciālistam ir citādi darbības mērķi un metodes; atšķirīgas ir arī šo speciālistu atbildības robežas un darbības formas, bet pats galvenais – atšķiras darbības tiesības un pienākumi pret klientu/pacientu.

Detalizēti neiedziļinoties politiskajās un juridiskajās diskusijās, minēsim, ka Latvijā psiholoģiskās konsultēšanas un psihoterapijas vēsturiskie pirmsākumi meklējami 20. gadsimta sākumā, kad neatkarīgās Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā attīstījās psihoanalīze – tika publicēti vairāk nekā divsimt psihoanalīzei veltīti darbi, to skaitā desmit monogrāfijas, tika tulkoti un izdoti Alfrēda Ādlera, Zigmunda Freida un Eduarda Šprangera raksti. Šajā laikā Latvijā aktīvi darbojās Ernsts Šneiders, Millija Vosvīniece un citi psihoanalītiķi. 1928. gadā tika nodibināta pirmā Latvijas Individuālpsiholoģijas biedrība (Reņģe, 2013).

Padomju Savienības laikā situācija mainījās. Daudzi psihologi tika atbrīvoti no darba (Pauls Dāle, Jānis Bunduls) vai izsūtīti (Jūlijs Aleksandrs Students). Psiholoģija varēja attīstīties tikai pedagoģijas ietvaros, turklāt to nemācīja augstskolās kā Lietuvā un Igaunijā. Psiholoģiskās konsultēšanas iespējas bija stipri ierobežotas un kādu laiku nebija pieejamas vispār (Draguns, 2006; Mārtinsone, 2012; Reņģe, 2013).

Pēc dzelzs priekš kara krišanas Latvijā ļoti strauji ienāca dažādi psiholoģiskās konsultēšanas un psihoterapijas virzieni – no Zviedrijas, Vācijas, Šveices, Lielbritānijas, ASV, Lietuvas, Krievijas u.c., piedāvājot daudzveidīgas izglītības un pakalpojumu iespējas, atšķirīgas pēc satura, formas un kvalitātes. Nereti mūsu valsts speciālisti izvēlējās mācīties ārzemēs.

Latvijas Universitātē tika izveidota pirmā psiholoģijas studiju programma, un drīz vien psiholoģijas studijas bija pieejamas arī vairākās citās Latvijas augstskolās (Mārtinsons, 2012; Zīds, 2012). Šobrīd aktīvi tiek gatavots psihologu profesionālās darbības regulējums; vairākās profesijās, kurās izmanto psiholoģisko konsultēšanu, tas jau ir izveidots: piemēram, sociālo darbu regulē Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, kā arī citi normatīvie akti, ir izstrādāti supervizora, izaugsmes veicinātāja (koučinga speciālista) un karjeras konsultanta profesijas standarti. Tomēr Latvijā, līdzīgi kā citviet pasaulē, neviennozīmīga ir situācija psihoterapijas jomā. Jau pagājušā gadsimta nogalē Rīgas Stradiņa universitātē tika izveidota Psihodinamiskās psihoterapijas izglītības programma, turklāt psihoterapija kā profesionālās darbības joma tika nostiprināta arī juridiski, panākot, ka Latvijas Republikā ir atzītas tikai ārstu psihoterapeitu tiesības darboties šajā profesijā. Taču savus pakalpojumus (konsultācijas) piedāvā arī citu profesiju pārstāvji, kas psihoterapijas metodes un pieejas apguvuši daudzveidīgās programmās gan Latvijā, gan ārvalstīs. Tādējādi Latvijā psihoterapijas ietvarā ir attīstījušies gan psihodinamiskā pieeja, gan dažādi citi psihoterapijas virzieni, kuru izglītības programmas līdz pat šim laikam tiek īstenotas Latvijas un starptautiskās izglītības institūcijās, kā arī biedrībās un nodibinājumos.

Šobrīd psihoterapijas juridiskais satvars gandrīz katrā Eiropas valstī ir citāds (piemēram, joprojām notiek diskusijas par to, kuri psihoterapijas un konsultēšanas virzieni būtu jāatzīst oficiāli (no valsts puses), kādas tiesības attiecas uz personām, kas piedāvā psihoterapeita pakalpojumus, kāda atbildība šīm personām jāuzņemas, kādai jābūt viņu atbildības civiltiesiskajai apdrošināšanai utt.); nav īsti skaidrs, kādā sistēmā vislabāk iekļaut dažādus psihoterapijas speciālistus, ņemot vērā viņu pamata izglītību (psihoterapeita izglītību pasaulē visbiežāk iegūst speciālisti ar ārsta, psihologa, sociālā darbinieka, medmāsas, pedagoga vai teologa izglītību) un specializāciju. Citiem vārdiem sakot, pastāv dažādas pieejas šo pakalpojumu praktizējošo speciālistu tiesiskai atzīšanai, un tāda situācija tiešā veidā ietekmē arī pakalpojuma saturu un tā apzīmēšanu. Savukārt tas nozīmē, ka šodien, komunikatīvi intensīvajā laikā, kad psihoterapijas pakalpojumus var saņemt pat tīmeklī, būtu nekorekti noliegt psihoterapijas un konsultēšanas virzienu pastāvēšanas un praktizēšanas daudzveidību vai, piemēram, kognitīvi biheiviorālās terapijas efektivitāti darbā ar dažādām klientu/pacientu grupām, par ko ir gūti daudzi ļoti augsta līmeņa pierādījumi (Hofmann et al., 2012).

Vēsturiski psihoterapijas veidošanās 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā bija saistīta ar vides konteksta izmaiņām – urbanizāciju, augstu pasaules iedzīvotāju mobilitāti, organizētas vienotas reliģijas ietekmes mazināšanos. Individuālisma kultūrā, kurā ievērojami kritās tradīciju loma, cilvēkiem pietrūka iespēju mazināt distresu iepriekšējos gadsimtos ierastajā veidā (Paris, 2013). Viens no ievērojamākajiem psihoterapijas pamatprincipu izveidotājiem, nenoliedzami, ir Zigmunds Freids, psihanalīzes (sk. 79.–112. lpp.) – pirmā lielākā psihoterapijas virziena – tēvs, tomēr lielā mērā psihoterapijas veidošanos ietekmēja arī filozofi (piemēram, Arturs Šopenhauers, Frīdrihs Niče) un ārsti (Jozefs Breiers, Žans Martēns Šarko un Pjērs Žanē) (Paris, 2013). Lai gan psihoterapija nekad nav pretendējusi uz reliģijas vietu un līdz pat 20. gadsimta vidum gandrīz pilnībā atradusies ārstu paspārnē, faktiski tā ilgstoši bija samērā izolēta no zinātnes, paļaujoties vairāk uz klinisku pieredzi nekā pētījumiem (Dawes, 1994). Pēc Otrā pasaules kara, kad no frontes atgriezās karavīri, psihiatriskā hospitalizācija bija vajadzīga tik daudziem, ka ārstu vienkārši bija par maz un psihoterapijas veikšanā tika iesaistīti arī citi palīdzošo profesiju pārstāvji (psihologi, sociālie darbinieki u.c.). Par psihologu lielāko “plusu” tika atzīta viņu izpratne par pētniecisko darbību, kas lielā mērā veicināja uz pierādījumiem balstītu psihoterapijas metožu attīstību (Dawes, 1994). Jāpiebilst, ka 20. gadsimta pirmajā pusē psiholoģijā strauji attīstījās eksperimentālos pētījumos sakņotais biheiviorisms, mācīšanās teorijas un kognitīvā psiholoģija, kas lika pamatus biheiviorālajai un kognitīvajai psihoterapijai, kuras savukārt, vēlāk apvienojoties, kļuva par otru lielāko psihoterapijas virzienu – kognitīvi biheiviorālo psihoterapiju (sk. 322.–398. lpp.). Kā pretstats biheiviorismam psiholoģijā radās vēl viens nozīmīgs virziens – humānistiskā psiholoģija, kas ir pamatā humānistiski eksistenciālajām pieejām psihoterapijā.

No iepriekš minētā var secināt, ka psiholoģiskās palīdzības jomā nepastāv ne viennozīmīgi pieņemta psihoterapijas un konsultēšanas izpratne, ne definīcija, tāpēc iezīmēsim vairāku jēdzienu atšķirības.

Ar dažādu veidu **konsultēšanu** nodarbojas daudzu profesiju pārstāvji – ārsti, medicīnas māsas, funkcionālie speciālisti (mākslas terapeiti, uztura speciālisti, ergoterapeiti, fizioterapeiti u.c.), psihoterapeiti, psihologi, sociālie darbinieki, karjeras konsultanti, supervizori, juristi, pedagogi, mācītāji, kapelāni, valsts pārvaldes darbinieki u.c. Dažās profesijās (kuras dažkārt tiek dēvētas par konsultatīvajām) – psihoterapeita, psihologa, supervizora, karjeras konsultanta u.c. – indivīda vai grupas izvērtēšana (izpēte) un

konsultēšana ir viens no pamatuzdevumiem. Katrā profesijā konsultēšanai var būt atšķirīgs mērķis un dziļums, turklāt tā var pamatoties uz atšķirīgu teorētisko izpratni, lai gan pamata principi allaž ir līdzīgi. Piemēram, supervīzijā konsultēšana ir vērsta uz profesionālo izaugsmi, bet palīdzošo profesiju pārstāvji konsultēšanu izmanto, lai palīdzētu klientiem problēmu risināšanā, personīgo, sociālo un garīgo resursu aktivizēšanā, savukārt psihoterapeiti veic psihoterapiju.

Angļu valodā jēdziena “konsultēšana” apzīmēšanai tiek lietoti vārdi *counselling* un *consulting*; ja konsultēšana attiecas uz psiholoģisko palīdzību, parasti tiek izmantots jēdziens *counselling*. Terminam “psihoterapija” angļu valodā atbilst vairāki jēdzieni: *treatment*, *therapy*, *psychotherapy*, reizēm tiek izmantots arī jēdziens *healing*. Vienlaikus jāuzsver, ka angļu valodā vārdus *consulting*, *treatment*, *healing*, (*psycho*)*therapy* nereti lieto kā sinonīmus un, runājot par garīgās veselības jomu, dažkārt apvieno jēdzienā “psiholoģiskās terapijas” (*psychological treatment/therapies*), tā nošķirot biomedicīnisko terapiju, ko visbiežāk saprot kā farmakoloģiskas intervences. Šajā grāmatā izmantota līdzīga pieeja: jēdzieni “konsultēšana” un “psihoterapija” netiek strikti nošķirti, un uzmanība vairāk ir vērsta uz psiholoģisko iedarbību/intervenci, tādēļ skaidrāk definēsim jēdzienus “psihoterapija”, “psiholoģiskā konsultēšana” un “psiholoģiskā terapija”.

Jēdziens **psihoterapija**, izveidojies ārstniecībā (psichoanalīzē) jau 19. gadsimta otrajā pusē, bieži vien tiek izmantots kā termins, lai apzīmētu psihisku traucējumu un garīga distresa ārstēšanu. Saskaņā ar vienu no daudzajām definīcijām psihoterapija ir tehnoloģiju un procedūru, kam piemīt ārstnieciska iedarbība uz noteikta veida psihiskiem, emocionāliem un/vai uzvedības traucējumiem, piemērošana (Reber, 1985). Mūsdienās, paplašinot izpratni, ar šo jēdzienu apzīmē procesu, kura mērķis ir palīdzēt indivīdam atveseļoties un apgūt konstruktīvus veidus, kā pārvarēt dzīves grūtības un risināt problēmas. Psihoterapiju iesaka gadījumos, kad cilvēkam ir grūtības noteiktās dzīves situācijās, attiecībās vai darbā vai arī nākas saskarties ar veselības problēmām, kas rada ciešanas vai uztraukumu ilgāk par dažām dienām (Osagu & Omolayo, 2013). Psihoterapijas mērķis ir paaugstināt pacienta labklājības izjūtu, izmantojot dažādas psihoterapeitiskas tehnikas/intervences/metodes, kas izstrādātas, lai uzlabotu indivīda psiholoģisko funkcionēšanu un veicinātu viņa pielāgošanos dzīvei (Ofowwe, 2011).

Jēdziens **psiholoģiskā konsultēšana** radās 20. gadsimta 40.–50. gados trešā lielākā psihoterapijas virziena – humānistiskās pieejas – ietvaros. Arī

individuālpsholoģijas intervences ir uztveramas kā psiholoģiskās konsultēšanas metodes (vairāk sk. 183.–184. lpp.). Galvenais psiholoģiskās konsultēšanas kā atsevišķas profesionālās darbības jomas izveides iemesls bija sabiedrības pieprasījums pēc psiholoģiskās palīdzības cilvēkiem, kuriem nav klīnisku traucējumu, bet kuri izjūt noteiktas grūtības ikdienas dzīvē. Respektīvi, psiholoģiskā konsultēšana ir paredzēta darbam ar nosacīti normāli funkcionējošiem indivīdiem, kuriem ir ar personības izaugsmi un adaptāciju saistītas problēmas (Kottler & Brown, 2000). Tas ir daudzliemeņu darbs ar pacienta jūtām, domām un uzvedību, aptverot viņa pagātnes pieredzi, tagadni un nākotni.

Lai kodolīgi raksturotu atšķirības starp psihoterapiju un konsultēšanu, psihologs Deivids Orlinskis ir sniedzis šādu skaidrojumu: psihoterapijas mērķis ir ar distresu saistītu traucējumu ārstēšana, kas tiek nodrošināta, mazinot ciešanas, koriģējot neadaptīvus paradumus, konfliktus un attieksmes; psihoterapija palīdz cilvēkam virzīties no sāpīgas simptomātiskas disfunkcijas uz adekvātu bezsimptomu funkcionalitāti. Savukārt konsultēšanas mērķis ir apgrūtinošu problēmu likvidēšana, kas tiek veikta, risinot dzīves dilemmas un uzlabojot grūtību un stresa pārvarēšanas stratēģijas; konsultēšana palīdz virzīties no frustrējošas traucētas adaptācijas uz kompetentu vai “normālu” adaptāciju. Tomēr, kā uzsver Orlinskis, reālajā praksē psihoterapeiti mēdz izmantot arī konsultēšanas principus, savukārt konsultanti – psihoterapijas metodes (Orlinsky, 2007).

Pēdējā desmitgadē literatūrā arvien biežāk sastopamais jēdziens **psiholoģiskā terapija** (angļu val. *psychological treatment*) sevī ietver dažādos psihoterapijas un konsultēšanas virzienus, pieejas un metodes (vairāk sk., piemēram, Barlow, 2006). Tas mērķtiecīgi tiek lietots, lai mazinātu maldīgo priekšstatu par dažādo psihoterapijas un konsultēšanas virzienu radikālajām atšķirībām, kas bieži tiek pieminētas, tomēr pētījumos ne vienmēr apstiprinās, ņemot vērā psihoterapijas virzienu savstarpējo pārklāšanos un līdzības to pamatprincipos (Andersson & Cuijpers, 2009), kā arī lai nodalītu farmakoloģiskās intervences (vairāk sk. 7. daļā).

Pētījumos ir pierādīts, ka psihoterapija un psiholoģiskā konsultēšana (psiholoģiskā terapija) palīdz dažādās situācijās – risinot ikdienišķus dzīves jautājumus, mainot ieilgušu neadaptīvu uzvedību, mazinot psihisko traucējumu simptomus u.c. Gan psiholoģiskā konsultēšana, gan psihoterapija var notikt individuāli, grupās, ar pāriem un ģimenēm. To pamatā ir uzticības un drošības atmosfēras veidošana, kas jau pati par sevi veicina labvēlīgas izmaiņas klienta/pacienta dzīvē. Svarīgi ir apzināties, ka

psiholoģiskā palīdzība ir laikietilpīgs process – tas vienmēr ilgst vismaz dažus mēnešus. Pētījumi apstiprina, ka vidējais palīdzības ilgums optimālam rezultātam ir divdesmit sesijas (Paris, 2013), tomēr tas atkarīgs gan no palīdzības veida, gan problēmas smaguma. Būtiski ir uzsvērt, ka mūsdienās dažādu virzienu pārstāvji, pamatojoties uz pierādījumiem balstītu praksi, bieži izmanto metodes (intervences), kuras ir atzītas par efektīvām noteiktu grūtību gadījumos.

Ņemot vērā līdz šim gūtos pierādījumus un lūkojoties plašāk – uz veselības aprūpes paradigmas maiņu, kas iezīmējās pagājušā gadsimta otrajā pusē (Engels, 1977, 1980), kad tika pieteikta virzība uz biopsihosociālo pieeju veselības aprūpē, nomainot tradicionālo biomedicīnisko skatījumu, – psiholoģiskā konsultēšana un psihoterapija arvien aktīvāk tiek ieviestas medicīniskās un sociālās palīdzības sistēmā; Eiropā un ASV aizvien biežāk to apmaksā valsts, pašvaldības, apdrošināšanas sistēmas. Tomēr psiholoģiskās terapijas laikietilpīgums, sašķeltība dažādos, nereti (vēl aizvien) savstarpēji karojošos virzienos un pieejamības trūkums finansiālu iemeslu dēļ ir galvenie faktori, kādēļ cilvēki ne vienmēr meklē palīdzību tad, kad tā būtu nepieciešama (Paris, 2013). Latvijā šis jautājums ir vēl aktuālāks, jo psiholoģiskā palīdzība ne vienmēr ir pieejama un tikai pamazām tiek ieviesta veselības un sociālās aprūpes sistēmās.

Līdz šim Latvijā nav veikts vienots konsultēšanas un psihoterapijas veidu, virzienu, pieeju apraksts, tāpēc šī monogrāfija ir uzskatāma par nozīmīgu ieguldījumu palīdzīgo profesiju (iespējams, īpaši psiholoģijas) teorijas un prakses (sakārtošanas) attīstībā.

Noslēgumā vēlamies pateikties visiem grāmatas autoriem, kuri savu izglītību un profesionālo kvalifikāciju ir ieguvuši gan mūsu valstī, gan ārzemēs (sk. sadaļu “Par autoriem” 605.–613. lpp.). Īpašu pateicību autoru un zinātnisko redaktoru vārdā izsakām grāmatas recenzentiem. Paldies eksprezidentei Vairai Viķei-Freibergai, kas izlasīja nodaļu “Transpersonālā pieeja” un ar gandarijumu atzinīgi novērtēja to kā “patiešām labu, nopietnu un nostrādātu darbu”. Paldies konsultēšanas un psihoterapijas speciālistiem, kuri bija iesaistīti monogrāfijas tapšanā, par radošumu, entuziasmu, profesionalitāti un interesi, daloties zināšanās un pieredzē. Ceram, ka grāmatā iekļautais materiāls, iepazīstinot ar tik dažādiem veidiem, kā raudzīties uz cilvēka psihi un to dziedināt, sniegs jaunas idejas gan studējošajiem, gan profesionāļiem.

*Grāmatas autoru vārdā,
zinātniskās redaktores*